

UGent Human Rights Research Network

VOORBEREIDEND DOSSIER VOOR LEESGROEPBEGELEIDERS

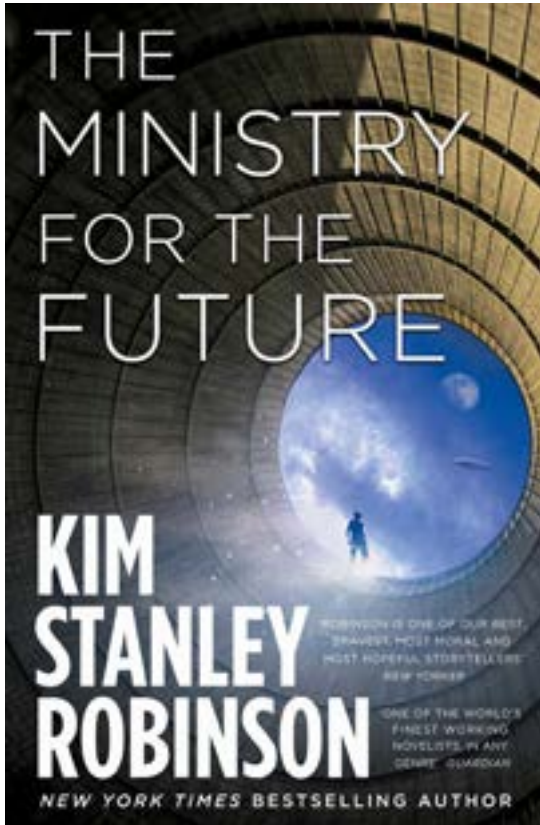
*Matilde Meertens, Guido Bartolini en Lien Stolle
met medewerking van Martine Dewulf*

**HET MINISTERIE VOOR DE
TOEKOMST**

Kim Stanley Robinson

Opzet

De bedoeling van de reeks waar dit dossier deel van uitmaakt, is leesgroepbegeleiders in Vlaanderen en Nederland hulpmiddelen aan te reiken voor de voorbereiding van leesgroepbijeenkomsten. Elk dossier is gewijd aan een belangwekkend literair werk waarin mensenrechtenthema's een prominente rol spelen. Het biedt achtergrond bij de auteur, de specifieke mensenrechtenthematiek die in het werk aan bod komt, en de literaire verwerking ervan. Op die manier wil het UGent Human Rights Research Network leesgroepbegeleiders op weg helpen om met literatuur over mensenrechten aan de slag te gaan.

Alle dossiers kunnen gratis worden gedownload in PDF-formaat op <https://hrrn.ugent.be/impact-projects/literatuur-en-mensenrechten/>.

Feedback gericht aan de initiatiefnemers van dit project, Prof. Eva Brems (eva.brems@ugent.be), Prof. Stef Craps (stef.craps@ugent.be), Dr. Brigitte Herremans (brigitte.herremans@ugent.be) en Prof. Kornee van der Haven (cornelis.vanderhaven@ugent.be) is welkom.

Inleiding

“*Het werd steeds warmer*” (hoofdstuk 1). Een hittegolf teistert India en de combinatie van hoge temperaturen en luchtvochtigheid zorgt voor extreme hittestress en leidt tot de dood van miljoenen mensen. Klimaatslachtoffers. Met dit toekomstscenario – dat ongemakkelijk dicht aanleunt bij wat tegenwoordig al voorkomt – zet het eerste hoofdstuk van de roman *Het Ministerie voor de Toekomst* de zaken meteen op scherp: als we de logge klimaattanker niet kunnen keren, wordt de aarde onleefbaar. Desondanks schreef Kim Stanley Robinson met zijn lijvige klimaatboek meer dan een dystopische sciencefiction. In 106 hoofdstukken belicht hij het klimaatvraagstuk vanuit een grote waaier aan perspectieven en bespreekt hij ook talrijke antwoorden waarvan sommige, zoals eco-terrorisme of geo-engineering, op zijn zachtst gezegd controversieel zijn. Het resultaat is een eclectisch boek dat, ondanks de zwaarvoedige problematiek – naast klimaat komen ook moderne slavernij en gedwongen migratie aan bod – en de soms taaie technische passages, een hoopvolle boodschap uitstraalt.

Over de auteur

Kim Stanley Robinson werd geboren op 23 maart 1952 in Waukegan, een industriestad 58 kilometer ten noorden van Chicago in de Verenigde Staten van Amerika, maar bracht het grootste deel van zijn jeugd door in Zuid-Californië. Daar zag hij met lede ogen aan hoe de sinaasappelboomgaarden rond zijn thuis gestaag in betonvlaktes veranderden. Deze veruitwendiging van de snelle verandering van het moderne leven vormde een inspiratie om later sciencefiction te gaan schrijven. Robinson behaalde een master in Engelse literatuur aan de Universiteit van Boston en begon in 1975 aan een doctoraat aan de Universiteit van California-San Diego, waar hij eerder literatuurwetenschap had gestudeerd. Zijn doctoraat onderzocht het oeuvre van Philip K. Dick, de zogeheten ‘Shakespeare van de sciencefiction’. Dit was een ietwat ongewone keuze – scifi werd in die tijd nog stiefmoederlijk behandeld in academische kringen – die hij maakte op aanraden van zijn promotor, de bekende marxistische literatuurwetenschapper Frederic Jameson. Een aantal jaren na zijn doctoraatsverdediging in 1982, publiceerde Robinson zijn eerste roman.

Het werk van Robinson wordt vaak omschreven als sociaal en politiek bewogen. Wetenschap en collectieve actie spelen een centrale rol, waarbij hij zijn lezers voorhoudt welke veranderingen die kunnen teweeg brengen. Robinson geldt vandaag als een van de bekendste sciencefictionschrijvers en won alle grote scifi-prijzen.¹ Er werd zelfs een asteroïde naar hem vernoemd. Toen hij in 2020 *Het Ministerie voor de Toekomst* publiceerde, was hij niet aan zijn proefstuk toe. Het boek, dat hij naar eigen zeggen schreef in een bui van woede en wanhoop, raakte bij vele mensen, waaronder

¹ <https://www.kimstanleyrobinson.info/content/list-awards>

voormalig president Barack Obama, een gevoelige snaar. Hij ging zelfs spreken op de VN-Klimaat-top en op wetenschappelijke congressen over klimaatgerelateerde onderwerpen. Dat een aantal van zijn speculaties naderhand pijnlijk accuraat bleken, weerhoudt Robinson er niet van in interviews de hoopvolle boodschap te herhalen die als rode draad doorheen zijn werk loopt: met collectieve actie kunnen we de noodzakelijke transformatie van de samenleving realiseren.

Het Ministerie voor de Toekomst en het internationale klimaatrecht

In *Het Ministerie voor de Toekomst* neemt Kim Stanley Robinson de uitdaging aan om een mogelijke toekomst te verbeelden waarin de mensheid concrete acties onderneemt om klimaatverandering te bestrijden en uiteindelijk de milieucrisis te stoppen. We maken eerst kennis met Frank May, een overlevende van de verwoestende hittegolf die India treft in het schokkende openingshoofdstuk van het boek, waarbij twintig miljoen mensen omkomen. Daarnaast kijken we ook mee over de schouder van Mary Murphy, een Ierse vakbondsadvocate en politica die aan het hoofd staat van het recent opgerichte ‘Ministerie voor de Toekomst’, een VN-afdeling die de belangen van toekomstige generaties vertegenwoordigt. Er volgen ook nog een rits andere personages die elk op hun manier een oplossing zoeken voor het klimaatprobleem. Zo is er Tatiana Voznesenskaya die aan het hoofd staat van de juridische afdeling en probeert een voet tussen de deur te krijgen voor toekomstige generaties in de rechtbank, en Dick Bosworth die ijvert voor een universele koolstofmunt waarmee landen onder meer geld kunnen krijgen voor het niet-benutten van hun olievoorraden. Daarnaast volgen we ook een geo-engineering missie in Antarctica en een groep (bevrijde) slavenarbeiders. Ze tonen ons dat er niet alleen veel mogelijke oplossingen zijn, maar dat de klimaatproblematiek om meer gaat dan de opwarming van de aarde. Robinson integreert de fictieve verhaallijn feilloos in de bestaande politieke situatie en het globale klimaatrechtskader.

Juridische achtergrond bij de oprichting van het Ministerie voor de Toekomst

Na het eerste benauwende hoofdstuk over de dodelijke hittegolf in India en een tweede cryptisch hoofdstuk (daarover later meer), focust het derde op het ontstaan van het Ministerie voor de Toekomst dat in de roman centraal staat. In 2023 vindt de eerste ‘mondiale inventarisatie’ onder het Klimaatakkoord van Parijs (‘Parijsakkoord’) plaats. Dat houdt in dat alle staten die partij zijn bij dit akkoord – de verdragsstaten – hun koolstofemissies gaan inventariseren om na te gaan of de doelstellingen die ze zichzelf hebben opgelegd, behaald werden.² Immers, het Parijsakkoord vraagt van alle verdragstaten om nationale doelstellingen vast te leggen waarin ze uiteenzetten welke maatre-

² Artikel 14 van het Parijsakkoord. Zie ook UN Climate Change, ‘Global Stocktake’, <https://unfccc.int/topics/global-stocktake>

gelen ze zullen nemen om hun emissies te reduceren zodat de klimaatopwarming ver onder 2 °C, en liefst zelfs 1,5 °C, blijft. In het boek – en helaas ook in de realiteit – is het resultaat teleurstellend: de maatregelen zijn ontoereikend. Bijgevolg beslist de Conferentie van de Partijen, kortweg de COP, dat er nood is aan een nieuw hulporgaan: het Ministerie voor de Toekomst is geboren – tot op heden, in tegenstelling tot het Parijsakkoord en de COP, een verzinsel van Robinson.

Het milieurecht werkt vaak met een COP want dat zijn zeer geschikte organen om ervoor te zorgen dat een verdrag een actueel instrument blijft. Vaak worden in een verdrag alleen de grote lijnen vastgelegd. De precieze bepalingen worden dan naderhand uitgewerkt door de COP, die periodiek samenkomt en waarvan alle verdragsstaten lid zijn. Ook in *Het Ministerie voor de Toekomst* blijven we de jaarlijkse bijeenkomsten van de COP volgen (zie bijvoorbeeld hoofdstukken 70 en 94). Al naargelang het verdrag heeft de COP verschillende bevoegdheden. Die kunnen zich beperken tot eerder kleine, technische aanpassingen, maar ook verregaandere bevoegdheden zoals het aannemen van beslissingen die zich uitspreken over de interpretatie van het raamverdrag komen voor. In *Het Ministerie voor de Toekomst* gebruikt de COP haar bevoegdheid om een nieuw hulporgaan voor de tenuitvoerlegging van het Parijsakkoord op te richten dat pleit “voor de toekomstige generaties burgers van de wereld”. Het Ministerie voor de Toekomst is eveneens “belast met de verdediging van alle huidige en toekomstige levende wezens die niet voor zichzelf kunnen opkomen, door hun rechtspositie en fysieke bescherming te bevorderen” (hoofdstuk 3).

De belangen van toekomstige generaties

Het staat buiten kijf dat de beslissingen van nu impact zullen hebben op de mensen die vandaag geboren worden.³ Het rekening houden met toekomstige generaties wordt ‘intergenerationele rechtvaardigheid’ genoemd. Dit betekent dat er niet alleen een eerlijke verdeling van rijkdom en milieulasten en -baten moet zijn tussen de mensen die vandaag leven (‘intragenerationele rechtvaardigheid’), maar dat ook de generaties na ons op dezelfde manier moeten kunnen leven. Dit principe wordt eveneens gereflecteerd in het concept ‘duurzame ontwikkeling’, dat omschreven wordt als ontwikkeling die tegemoet komt aan de noden van de huidige generaties, zonder daarbij de mogelijkheid van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien aan te tasten.⁴

In het boek volgt de lezer de moeizame strijd van Tatiana Voznesenskaya, hoofd van de juridische dienst van het Ministerie, om een voet tussen de deur te krijgen in de rechtbank voor toekomstige generaties. Dat is niet onlogisch: aangezien toekomstige generaties nog niet bestaan, kunnen ze zichzelf nog niet laten horen, laat staan deelnemen aan een rechtszaak. Tegelijkertijd zullen de beslissingen die vandaag inzake milieubeleid worden genomen een grote weerslag hebben op hun levens. Hoe die toekomstige generaties dan vertegenwoordigd moeten worden, is voer voor discussie. Tatiana’s tactiek spitst zich toe op het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid voor deze toekomstige generaties.

³ Zie bijvoorbeeld IPCC, *Climate Change 2023 – Synthesis Report (Summary for Policymakers)*, p. 7

⁴ Report of the World Commission on Environment and Development, *Our Common Future (Brundtland Rapport)*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

stige generaties (hoofdstuk 9). Zo probeert ze onder meer – zonder succes – een zaak aanhangig te maken bij het Internationaal Gerechtshof (hoofdstuk 15 en 56) en ondersteunt ze rechtszaken op nationaal niveau (hoofdstuk 56).

Nationale rechtszaken zijn tot nu toe het meest succesvol geweest in het vertegenwoordigen van toekomstige generaties. Een van de bekendste voorbeelden in onze regio is de Nederlandse klimaatzaak van de stichting Urgenda tegen de Nederlandse staat: volgens haar statuten had de ngo Urgenda, die deze zaak had aangespannen, als doel het stimuleren en versnellen van transitieprocessen naar een duurzame samenleving.⁵ Dit voor zowel de huidige als ook de toekomstige generaties Nederlanders. De rechtbank erkende dat het opkomen voor huidige en toekomstige generaties gelijkstaat aan het nastreven van een duurzame samenleving, de taak waarvoor deze stichting werd opgericht.

Maar ook buiten de rechtbank staan de toekomstige generaties steeds vaker in de schijnwerpers: zo stelde een groep experts in 2023 de – weliswaar juridisch niet-bindende – *Maastricht Beginselen inzake de Mensenrechten van Toekomstige Generaties* op, en organiseerde de Verenigde Naties in september 2024 een Top voor de Toekomst, die culmineerde in het opstellen van een Verklaring voor Toekomstige Generaties. In het boek werkt Tatiana ook met dergelijke organisaties samen en droomt ze samen met hoofdpersonage Mary van een grondwet voor een nieuwe “aardse moederreligie” (hoofdstuk 9).

⁵ Rechtbank Den Haag, Stichting Urgenda t. De Staat der Nederlanden (Ministerie van Infrastructuur en Milieu), vonnis van 24 juni 2015, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBDHA:2015:7145>. Deze uitspraak werd in hoger beroep (<https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:HR:2019:2006>) en in cassatie (<https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:HR:2019:2006>) bevestigd.

Klimaatverandering en mensenrechten

De discussie omtrent de impact van klimaatrechten op mensenrechten is niet alleen relevant voor toekomstige generaties. De verwevenheid tussen klimaatverandering en mensenrechten krijgt steeds meer erkenning in verschillende juridische instrumenten en op diverse niveaus. De Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties erkende al in 2009 (Resolutie 10/4) dat klimaatverandering nauw verweven is met de realisatie van mensenrechten. Sindsdien zijn er verschillende resoluties gepubliceerd die ingaan op specifieke mensenrechtenkwesties. Deze hebben betrekking op de mensenrechten van migranten en personen die over internationale grenzen heen ontheemd zijn in de context van de negatieve gevolgen van klimaatverandering (Resolutie 35/20, 2017); de noodzaak van een genderspecifieke aanpak in het klimaatveranderingsbeleid (Resolutie 38/4, 2018); de rechten van mensen met een handicap (Resolutie 42/21, 2019) en ouderen (Resolutie 44/7, 2020) die onevenredig worden getroffen door de negatieve gevolgen van klimaatverandering; en het recht op voedsel (Resolutie 50/9, 2022). Daarnaast heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het recht op een schoon, gezond en duurzaam milieu erkend als een fundamenteel mensenrecht, essentieel voor het uitoefenen van andere mensenrechten (Resolutie 76/300, 2022). Het belang van het volledige genieten van alle mensenrechten, zowel voor de huidige én toekomstige generaties, wordt eveneens benadrukt (Resolutie 76/300, 2022).

Het verband tussen klimaatverandering en mensenrechten wordt ook in de rechtspraak steeds meer erkend: wanneer een overheid onvoldoende maatregelen neemt om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren, kan dit een schending vormen van het recht op leven (artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, kortweg EVRM) en het recht op respect voor privé-, familie- en gezinsleven (artikel 8 EVRM). De eerste uitspraak die klimaat vanuit een mensenrechtenperspectief benaderde, was de eerder vermelde Urgenda-zaak, maar sindsdien doken al heel wat andere klimaatzaken met een mensenrechtenfocus op, zowel op nationaal als regionaal niveau: VZW Klimaatzaak tegen de Belgische staat (België), Rikki Held en anderen tegen de staat Montana (Verenigde Staten van Amerika) en Verein KlimaSeniorinnen en andere tegen de Zwitserse Staat voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Zelfs de nietigverklaring door het gerechtshof in Den Haag in 2024 (ten voordele van Shell) van het befaamde Shell-vonnis uit 2016, een andere belangrijke Nederlandse klimaatzaak, bleef het sterke verband tussen klimaatactie en mensenrechten onderstrepen.

De volgende sectie gaat nog dieper in op hoe de intrinsieke verbondenheid tussen mensenrechten en klimaatverandering aan bod komt in de roman.

Mensenrechten in Het Ministerie voor de Toekomst

Mensenrechten en klimaatverandering zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, aangezien de achteruitgang van het milieu en het verlies aan biodiversiteit directe en ingrijpende gevolgen hebben voor mensen wereldwijd. Klimaatverandering versterkt bestaande ongelijkheden en treft kwetsbare groepen, zoals gemeenschappen met lage inkomens en mensen in ontwikkelingslanden, onevenredig zwaar. Ook vrouwen, mensen met een handicap, personen van kleur en inheemse bevolkingsgroepen lopen vaak een verhoogd risico op de negatieve gevolgen van klimaatverandering. De gevolgen van extreme weersomstandigheden, een stijgende zeespiegel en verschuivende klimaatpatronen bedreigen middelen van bestaan, verstoren de toegang tot essentiële hulpbronnen zoals voedsel, water en gezondheidszorg en ondermijnen het recht op leven, gezondheid en een veilig milieu, waardoor deze fundamentele mensenrechten steeds meer onder druk komen te staan.

In *Het Ministerie voor de Toekomst* komt het thema mensenrechten in het hele verhaal naar voren, zowel uitdrukkelijk als subtiel. Het verband tussen mensenrechten en de dringende noodzaak om de klimaatcrisis aan te pakken, wordt in de eerste plaats duidelijk uit de kernmissie van het Ministerie: “*opkomen voor de toekomstige generaties van wereldburgers, wiens rechten zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*” (hoofdstuk 3). Daarnaast worden doorheen het boek verwijzingen gemaakt naar klimaatvluchtelingen en de extra uitdagingen waarmee zij tijdens hun migratie te maken krijgen. Robinson bespreekt eveneens de gevolgen van klimaatgerelateerde rampen op het mentale welzijn, met bijzondere aandacht voor het personage Frank: sinds de catastrofale hittegolf in India worstelt hij met een posttraumatisch stresssyndroom. Het thema ongelijkheid is ook doorheen het verhaal verweven, met name in de ongelijke lasten die verschillende naties dragen door klimaatverandering. Het mondiale Zuiden, en India in het bijzonder, wordt onevenredig zwaar getroffen. Deze ongelijkheid, vertaald naar het beginsel van “gezamenlijke, doch verschillende, verantwoordelijkheden en onderscheiden mogelijkheden” (in het Engels: “common but differentiated responsibilities and respective capabilities”), speelt ook vandaag nog een centrale rol bij de implementatie van het VN-Klimaatverdrag. Ook genderongelijkheid wordt subtiel aangekaart via beschrijvingen van bijeenkomsten waar de meerderheid van de aanwezige leiders (witte) mannen zijn.

Het boek lijkt in de eerste plaats gericht op het informeren en onderwijzen van de lezer, waarbij een breed scala aan juridische concepten (zoals de juridische status van de natuur), economische instrumenten (zoals de koolstofmarkt) en technologische strategieën (zoals het pompen van water onder gletsjers om de Antarctische ijskap te behouden) wordt verkend om de oorzaken en gevolgen van klimaatverandering aan te pakken. Daarbij worden diverse innovatieve benaderingen van klimaatuitdagingen kritisch onder de loep genomen. Tegelijkertijd benadrukt het verhaal de ernstige bedreiging die klimaatverandering vormt voor de mensheid door de potentiële impact te bespreken die het heeft en kan hebben op talloze levens. “*Er is genoeg voor iedereen. En dus zouden er niet meer mensen in armoede moeten leven. En er zouden niet meer miljardairs moeten zijn. Genoeg zou een*

mensenrecht moeten zijn, een vloer waaronder niemand kan vallen; en ook een plafond waarboven niemand kan stijgen” (hoofdstuk 16). De roman verkent de impact verder door individuele ervaringen te belichten, zoals het verhaal van Frank, naast bredere kwesties, zoals de strijd van klimaatvluchtelingen in Zwitserland, de zware dodentol van de hittegolf in India en kritieke tekorten aan hulpbronnen, zoals water.

Bij het lezen van de roman kan de lezer verbanden leggen tussen fictionele handeling en de verschillende actuele rechten die een belangrijke rol spelen in de discussie over klimaatverandering. Dit omvat onder andere het recht op leven, de bescherming van kwetsbare groepen zoals inheemse volkeren, vluchtelingen, kinderen en vrouwen, evenals het recht op een schoon, gezond en duurzaam milieu. Daarnaast komen ook andere fundamentele rechten aan bod, zoals het recht op toegang tot voedsel, huisvesting, veilig drinkwater en zowel lichamelijke als geestelijke gezondheid.

Door klimaatverandering vanuit een mensenrechtenperspectief te benaderen, helpt *Het Ministerie van de Toekomst* ons inzicht te vergroten in de verregaande gevolgen ervan. Robinson onderzoekt eveneens verschillende vooruitstrevende ideeën om de mensenrechten van specifieke getroffen bevolkingsgroepen te versterken. Dit omvat concepten zoals mondiaal burgerschap (bijvoorbeeld door middel van een Nansenpaspoort⁶) en het opnemen van wettelijke kaders die de rechten van toekomstige generaties waarborgen (zie eerder).

Een terugkerend thema in de roman is de passiviteit van beleidsmakers en instellingen en de ontoereikendheid van hun beleid: het volstaat niet (zie bijvoorbeeld hoofdstuk 3 en 25). Naast de klassieke instellingen portretteert *Het Ministerie voor de Toekomst* ook opkomende verzetsbewegingen, zoals studentenstakingen en gewelddadige aanvallen geleid door de groene terreurgroep, de Kinderen van Kali. Zeker die laatste categorie is niet onbesproken. Robinson neemt hier echter geen standpunt over in, maar nodigt de lezer uit om na te denken over de grenzen van aanvaardbare actie in het licht van systemische passiviteit en groeiende ongelijkheid, vooral nu de klimaatverandering de meest kwetsbaren steeds harder treft. Het boek roept moeilijke vragen op over de rol van verregaandere tactieken, zelfs wanneer onschuldige levens op het spel staan, in de zoektocht naar mogelijke betekenisvolle en systematische verandering. Dit wordt bijvoorbeeld treffend weergegeven bij de eerste – nogal brute – ontmoeting tussen Frank en Mary. Frank spoort Mary aan haar “*oude burgerlijke waarden*” te laten varen en over te gaan tot geweld. “Mensen doden voortdurend uit zelfverdediging” en zij is immers bevoegd om de mensen te vertegenwoordigen die na ons geboren zullen worden: “*Jullie moeten denken zoals zij! Jullie moeten doen wat zij zouden doen als ze hier waren.*” “*Ik denk niet dat ze moorden zouden goedkeuren.*” “*Natuurlijk wel!*” (hoofdstuk 25).

Kortom, *Het Ministerie van de Toekomst* toont de impact van de klimaatverandering in al haar complexiteit en helpt daarbij de lezer om de problematiek ook vanuit een mensenrechtenperspectief te benaderen. Klimaatverandering is geen eendimensionale kwestie, maar beïnvloedt een groot aantal aspecten en meerdere rechten tegelijkertijd.

⁶ Het Nansenpaspoort was een internationaal erkend reisdocument dat werd uitgevaardigd door de Volkenbond, de voorloper van de Verenigde Naties, tussen 1922 en 1938 aan vluchtelingen die niet beschikten over een geldig paspoort uit het door hen ontvluchte land.

Literaire analyse

Om de complexiteit van dit toekomstperspectief te beschrijven, combineert Robinson verschillende perspectieven en vormen van kennis. Via een gelaagde en meerstemmige roman geeft hij de omvang van dit wereldwijde probleem weer evenals de uiteenlopende menselijke en niet-menselijke ervaringen die door klimaatverandering worden beïnvloed. Het boek bestaat uit 106 korte hoofdstukken, waarvan de meeste tussen de drie en vijf pagina's beslaan, die vanuit het perspectief van verschillende personages worden verteld en die qua stijl sterk van elkaar verschillen. Van het ene hoofdstuk naar het andere volgen lezers de hoofdpersonages, Frank May en Mary Murphy. Daarnaast maakt de lezer kennis met ook een veelvoud aan nevenfiguren, zoals een Libische vluchtelingenfamilie, een groep wetenschappers die een geo-engineeringmissie leiden in Antarctica, en de verschillende medewerkers van het Ministerie voor de Toekomst. Naast deze gevarieerde menselijke perspectieven krijgen in sommige hoofdstukken ook niet-menselijke entiteiten een stem (zoals de markt, protonen, koolstof en dieren), waarmee de onderlinge verbondenheid van de milieucrisis tussen menselijke en niet-menselijke entiteiten wordt benadrukt. De combinatie van deze diverse stemmen wordt verder versterkt door die van anonieme figuren die spreken namens sociale, culturele, politieke of nationale groepen en worden aangeduid met het meervoudig voornaamwoord 'wij'. Deze gemeenschappen zijn de ware protagonisten van de roman en vertegenwoordigen de mensheid als een collectief subject dat worstelt met klimaatverandering.

Verteltechnieken in Het Ministerie voor de Toekomst

Bij het creëren van een pluralistische en veelzijdige weergave van de werkelijkheid maakt Robinson gebruik van verschillende vertelstijlen en taalregisters. Zijn stijl gaat van economisch jargon, over geschiedschrijving, tot een eerder wetenschappelijke en journalistieke stijl, waarbij de verhalende delen van het verhaal worden afgewisseld met meer essayistische secties. Als resultaat worden lezers, terwijl ze lezen over de lotgevallen van de hoofdpersonages, blootgesteld aan actuele bevindingen uit de klimaatwetenschap, vergaren ze kennis over macro-economie en financiën, verkennen ze de mogelijkheden van technologische innovaties toegepast op het milieu, reflecteren ze op geopolitieke machtsdynamieken, ontdekken ze progressieve politieke initiatieven die wereldwijd plaatsvinden en overwegen ze potentiële toekomstige historische gebeurtenissen die de manier waarop de mensheid leeft, kunnen veranderen. Door deze complexe constructie geeft de roman een gevoel van de schaal van klimaatverandering, die de hele wereld aangaat en de werkelijkheid beïnvloedt voorbij wat door een individueel wezen kan worden waargenomen.

Klimaatverandering wordt vaak omschreven als een 'wicked problem'. Typerend voor "wicked problems" zijn: complexiteit, onduidelijkheden in terminologie en formulering van het probleem, samenhangende menselijke of sociologische en milieudimensies, verschillende belanghebbende partijen – zowel in het publieke als private domein – en onenigheid over wat er belangrijk is en wat de meest geschikte oplossing is. Wanneer een van de belanghebbende partijen optreedt, zijn de implicaties van hun actie verschillend zowel naargelang de locatie als naargelang het moment waarop

de impact merkbaar wordt. De veelzijdige vertelstijl in *Het Ministerie voor de Toekomst* vormt een weerspiegeling van deze ‘wickedness’. Terwijl de tekst een pad voorwaarts schetst voorbij de milieucrisis, nodigt Robinson lezers uit om na te denken over een reeks ethische dilemma’s die worden opgeworpen door de voorgestelde oplossingen die de mensheid dwingen te kiezen tussen geweld en geweldloosheid, democratie en autoritarisme, individuele rechten en collectieve voordelen, respect voor de wet en het bereiken van doelen, nationale belangen en transnationale besluitvorming.

Thematische analyse: herinnering

Een van de manieren waarop de roman de kwestie van klimaatverandering aanpakt, is de retoriek die wordt gebruikt om aan de tragedies van de 20ste eeuw te herinneren, in het bijzonder de Holocaust. Vele personages in het boek zijn verbonden aan een specifieke herinneringscultuur, aangezien ze de mensenrechtenschendingen en misdaden die in het verleden hebben plaatsgevonden niet vergeten en geloven dat dit bewustzijn de politieke acties van de mens moet leiden bij het zich voorstellen en creëren van een betere toekomst. Zo lijkt het geen toeval dat de hoofdpersoon Iers is: Mary herinnert zich het sektarische geweld dat haar natie ooit overspoelde. Deze mnemonische verbinding met het verleden vormt de bron van haar toewijding aan geweldloosheid (hoofdstuk 27), in tegenstelling tot andere leden van het Ministerie die geloven dat echte verandering in de klimaatagenda alleen kan worden bereikt door middel van geweld.

De dood van miljoenen in de verwoestende hittegolf in India wordt beschreven als een “misdaad” waarvan de “smet” “nooit zou verdwijnen” en die “voor altijd zou blijven” (hoofdstuk 6). Dit doet denken aan de herdenking van genocides uit de 20ste eeuw. Het immense verlies van mensenlevens in deze door de mens veroorzaakte klimaatramp dwingt de overlevenden de herinnering aan de tragedie in stand te houden. Dit gebeurt aan de hand van een retoriek die vergelijkbaar is met dewelke onze samenleving heeft gecreëerd om de Holocaust te herinneren, belichaamd in de slogan “nooit meer”. Om die reden denkt Frank, wanneer hij voor het eerst de eco-terroristische organisatie Kinderen van Kali benadert, dat de naam van de groep eigenlijk “Nooit Meer” is (hoofdstuk 13). Terwijl India opklimt naar een prominente rol in de wereldpolitiek en pleit voor meer actie tegen klimaatverandering, wordt actie op nationaal niveau gedreven door de herinnering aan de tragedie en het gebod om een dergelijk verwoestend verlies van mensenlevens te voorkomen: “Nooit meer. [...] Nooit meer, zo zeggen we tegen elkaar” (hoofdstuk 31).

Dit ‘Nooit-meer’-narratief duikt ook op in andere delen van het boek. Wanneer Mary bijvoorbeeld aan het einde van het boek de fakkel doorgeeft aan Mevrouw Chan, getuigt dit van de leidende rol die China heeft verworven in een wereld die steeds meer zowel communistische als kapitalistische praktijken integreert (hoofdstuk 100). Toch is het China in *Het Ministerie voor de Toekomst* anders dan het repressieve autoritaire regime van onze tijd, aangezien het een land is dat ook meer rechten heeft toegekend aan haar taalminderheden. Deze gedaanteverwisseling wordt gestimuleerd door de inwoners van Hong Kong, die – gesterkt door hun herinnering aan de moeilijkheden die ze onder Britse koloniale heerschappij hebben doorstaan – aan China duidelijk maken dat “een politiestaat niet werkt”. De verteller noemt deze kracht om andere hegemonische machten te weerstaan een ‘nooit meer’-houding (hoofdstuk 101).

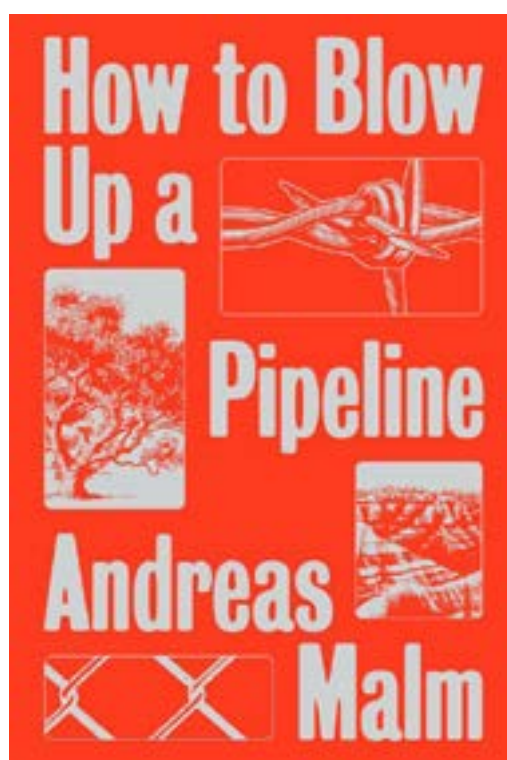
Het Ministerie voor de Toekomst als geheel getuigt van een geloof in de transformerende kracht van herinnering. De roman suggereert op die manier dat onze hedendaagse samenleving enkel nieuwe vormen van dergelijke tragedies kan voorkomen door de gevaren van de milieucrisis serieuzer te nemen. Zoals de verteller openlijk stelt, worden tragedies zoals de Holocaust, de (eerste) Palestijnse Nakba en de verdeling van India vaak gezien als verre gebeurtenissen, toegeschreven aan specifieke groepen uit een zogenaamd barbaars verleden (hoofdstuk 51). Hij lijkt de lezer uit te dagen om niet dezelfde fout te maken bij de klimaatcrisis: die is een probleem van zowel het heden als de toekomst, en het belangt ons allemaal direct aan.

Suggesties voor verdere verdieping

Andreas Malm

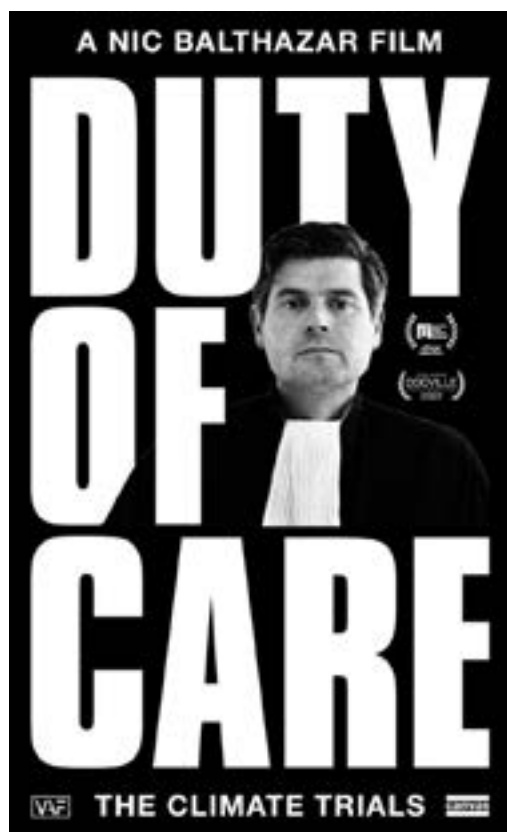
How to blow up a pipeline

Dit non-fictie boek is geen handleiding, maar onderzoekt de rol die sabotage kan spelen in de klimaatbeweging. Malm hekelt de pacifistische insteek van de klimaatbeweging en toont aan de hand van historische voorbeelden dat het gebruik van strategisch geweld al vaker tot successen heeft geleid.

Nic Balthazar
Duty of care

Documentaire rond Roger Cox, de advocaat die de stuwende kracht was achter de succesvolle Nederlandse Urgenda-zaak. Zijn aanpak vormde een inspiratie voor talrijke klimaatzaken in andere staten, waaronder België.

Naomi Klein,
No time
Verander nu voor het klimaat alles verandert

Non-fictie boek dat de impact van en oplossingen voor klimaatverandering bespreekt, maar bovenal tracht aan te tonen dat het kapitalistisch systeem een van de voornaamste oorzaken is van de opwarming van de aarde.

Lieke Marsman

Het tegenovergestelde van een mens

Een van de eerste Nederlandse klimaatromans – voor wie na *Het Ministerie voor de Toekomst* zin heeft in een iets minder lijvig boek. De Standard omschreef deze parel als volgt: “*Opgetrokken uit gedichten en essayistische reflecties draait het verhaal slim en geduldig rond de centrale vraag: hoe een goed mens te zijn? Sinds klimaatwetenschapper Ida als kind uit nieuwberichten over de oorlog in Joegoslavië leerde dat de mens slecht is, heeft ze als doel het tegenovergesteld van een mens te worden. Een stage in de Italiaanse Alpen – ze gaat aan de slag bij een project om een stuwmeer op te blazen – biedt ruimte om te dromen van een andere wereld en te reflecteren over de rol van de mens daarin.*”

Robin Wall Kimmerer

Een vlecht van heilig gras

In dit boek verweeft Kimmerer, botanicus en hoogleraar bosecologie, maar eveneens een afstammeling van de Potawatomi – een inheemse stam die in het noorden van de VS leefde – inheemse kennis en de manier hoe de Potawatomi naar de natuur kijken met klassieke wetenschappelijke bevindingen.

